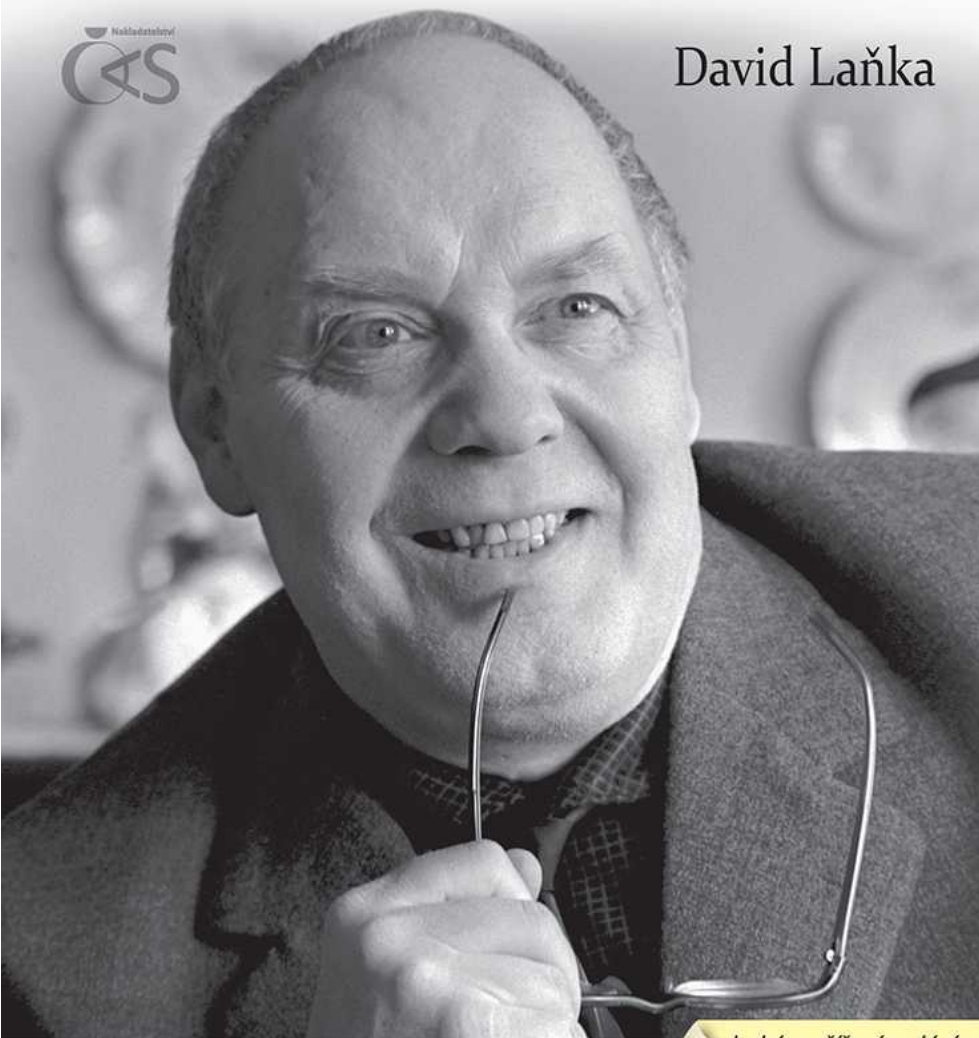

druhé, rozšířené vydání

Jan Pivec

ZNÁMÝ NEZNÁMÝ

David Laňka

Jan Pivec

ZNÁMÝ NEZNÁMÝ

(druhé, rozšířené vydání)

David Laňka

Jan Pivec

ZNÁMÝ NEZNÁMÝ

(druhé, rozšířené vydání)

© David Laňka, 2013

Editor © Josef Pepson Snětivý, 2013

Photographs © ČTK/Jan Finda, Alexandr Hampl, Karel Mevald,
Josef Mucha, Leoš Nebor, Jiří Rublič, Jan Tachezy, 2013; Národní
filmový archiv, 2013

Cover & Layout: © Nakladatelství ČAS, Alena Laňková, 2013

© Nakladatelství ČAS, 2013

ISBN 978-80-7475-110-3

PROLOG

Kdo byl Jan Pivec?

„O umění hovoří málo, neanalyzuje, a když už – konstatuje a srovnává. Jako by se styděl dát nahlédnout do svých myšlenek, jako by právě jeho názor byl zanedbatelný. Řekl bych, mluvíme-li o tom, že jeho herecká snadnost a lehkost je jen zdánlivá, že je za ní mnoho přemýšlení a systematické, na odiv nevystavované práce, vedle zcela samozřejmé přesnosti a nekompromisnosti. Pivec hovoří o své práci jen a jen večer ve světlech, a to zase jen a jen autorovými slovy, ale mluví vždy tak, aby bylo řečeno beze zbytku všechno, aby se nic nemuselo vysvětlovat dopředu anebo dodatečně v programu.

Jan je skromný člověk, nepěstuje společenský život a styky, netouží po popularitě a slávě. Má rád pejsky – nejspíš pro jejich oddanost a věrnost a nefalšovanou

lásku. Ani mu nezáleží na rase. Pampeliška a vlčí mák jsou mu milejší než skleníková orchidea.

Je herec fantazie a temperamentu. I jeho slovní příměry (které mám mimochodem tolik rád) jsou plné jakési – asi to nepovím přesně – pravdivé nadsázky. Neřekne například, že ‚pauza trvala dlouho‘, ale zveličí toto faux pas na jevišti: ‚To byla taková pauza, že lidi šli kouřit, a když se vrátili, tak ještě ta pauza byla.‘ Nepoví o tenoristovi, že byl ‚miláček žen‘, ale hyperbolicky nadsadí: ‚Ženský se v parteru kácely jako telegrafní štangle a biletářky je vomejvaly kolínskou, aby zase přišly k sobě.‘

... Říká se, že vypravěč dokáže plně upoutat své posluchače nejdéle sedm minut. To je prý horní hranice únosnosti každého monologu. Zažil jsem mnohokrát v herecké šatně vyprávět Jendu čtyř- i pětinasobek této ‚zákonité‘ doby a pozornost posluchačů, notabene herců, neumdlívala – naopak.“

Bohumil Bezouška (Květy, 1972)

A já pevně věřím, že i můj „monolog“ o Janu Pivcovi, tomto jedinečném českém herci, talentu, který od svého skonu nemá ve svém oboru následovníka, Vás bude bavit stejně jako všechny postavy, které ztvárnil, kterými se nám vepsal do srdcí.

David Laňka, 2013

Kapitola I.

DĚTSTVÍ

Narodil se nám kluk...

Pokud chlapi většinou tíhnou ke svým matkám, které pro ně mívají vždy otevřenou náruč, vřelé slovo a pochopení, zatímco otcové s nimi jednají přímočaře a tvrdým zacházením z nich chtějí vychovat opravdové chlapy, u Pivců tomu bylo právě naopak. Zatímco maminka držela nad malým Jendou vztyčený mravokárný ukazovák a při každé příležitosti ho nabádala ke spořádanosti, rozvaze a myšlenkám na budoucnost a vnucovala mu důležitost uznávaného společenského postavení, tatínek se ve společnosti svého synka vracel do dětských let, kterých si s ohledem na to, že se v deseti letech stal sirotkem, příliš neužil. A tak kdykoliv to jen bylo možné, trávil s Jendou volný čas, prováděl s ním nejrůznější klukovská alotria, naslouchal jeho touhám a snům a pomáhal mu je uskutečňovat. Mnohdy to přineslo manželskou hádku, ale nešť...

A tak není divu, že zatímco o mamince toho Jan Pivec v rozhovorech nikdy příliš nenapovídal (navzdory tomu, že ji velmi miloval a staral se o ni až do konce jejích dní), kdykoliv se ho někdo zeptal na tatínka, byl k nezastavení.

Jeho otec byl po smrti svých rodičů přidělen do pěstounské péče. Někdy v té době také poprvé okusil vůni divadelních šminek. Kočovní herci mu doslova učarovali. Když sledoval jejich představení, všechny ty barvité příběhy a barevné kostýmy, ocítil se rázem v jiných, lepších a zajímavějších světech. Pryč od tíživé reality,

pryč od všech bolestí duše, od smutku po rodičích! Proto když se ve městě nějaká divadelní společnost zdržela, příčinlivě jí nabízel své služby. Nosil hercům kufry, pomáhal jim stavět kulisy, chodil jim pro pivo. A když se hodně snažil, nechali ho komedianti vstoupit na prkna, která znamenají svět, a pronést jednu dvě věty. Jeho láska k divadlu byla dokonce tak veliká, že k němu několikrát od svých pěstounů utekl, ale vždy byl záhy vrácen zpátky.

Stát se hercem mu pěstouni nedovolili (toto povolání mělo v té době přece jen ještě dost nevalnou pověst), a tak se vyučil kovářem a dílem štěstí a náhody se v Praze seznámil s vdovou po nožíři Tlamichovi, která právě sháněla šikovného pracanta. Slovo dalo slovo, a tak pan Pivec vedl nožířskou dílnu v dnešní Uruguayské ulici č. 4 až do své smrti v roce 1937.

Díky této stabilní práci se také mohl oženit se svou dívkou Františkou, se kterou 19. května 1907 přivedli na svět syna Jana.

Klukovské hrátky

Dům č.p. 88 v Mánesově ulici na pražských Vinohradech byl výchozím bodem všech Jendových výprav za poznáním. Jednou z jeho neoblíbenějších činností bylo společně s kamarády vyčkávat, až před nedalekou hospodu přijede ledařský vůz. Když ledaři vyložili svůj náklad, posadili se na kozlík – a kluci pak naskákali do-

zadu na stupačky a vychutnávali si jízdu koňským spřežením. Většinou ujeli sotva pár metrů, neboť lidé beze smyslu pro romantiku a dobrodružství ledaře upozornili, že mají černé pasažéry, ale občas se stalo, že se svezli po Vinohradské třídě až téměř k Hlavnímu nádraží, a to pak rychle seskočili a pelášili domů. Tam si pak nadšeně vyprávěli, čeho si kdo po cestě všiml.

Jenomže to Jendovi, té statečné povaze, nemohlo stačit. A tak jednou naskočil na vůz sám a jel s ledaři ještě mnohem dál. Dlouho mu oči zářily nadšením a uspokojením z vlastní statečnosti, ale postupem času začal mít strach. Přestával poznávat domy, lidi, ulice, hospody... Začala na něj padat tíseň, do toho padla tma, a on se v předzvěsti možného rodičovského výprasku rozběhl. Když ledaři uslyšeli pláč, okamžitě zastavili a hnali se dozadu k vozu, aby zjistili, co se stalo, ale z šestiletého kluka nebyli schopni dostat jediného kloudného slova. Seděl jako oukropeček u kola vozu a naříkal až do příchodu policisty. Teprve tváří v tvář uniformě se dokázal trochu zklidnit. „Kdo jsi, jak se jmenuješ, odkud jsi a co se ti stalo?“ obul se do chlapce strážník zhurta, a to ho vyděsilo. Opět propadl pláči a jediná odpověď, na kterou se zmohl, byla: „Já jsem Jeníček...“ Když se strážník nedozvěděl, čím Jeníček, rozehnal dav přihlížejících, popadl milého Jeníčka za ruku a odvedl ho na komisařství, kam si pro něj po pár hodinách přišli rodiče. Maminka hned spustila bandurskou a synovi vyčínila, ale tatínek, když pozdě večer ukládal synka spát, na něm zvědavě vyzvídal, kam až dojel, co tam viděl a jaké měl

pocity. Měl sice o syna strach, ale také věděl, že každý kluk se podobně dříve či později ztratí, a pak si vzpomínky na to ponese celým životem jako poklad.

Jendův „výlet“ měl však za následek přísný zákaz vycházení bez dozoru na ulici a jediné místo, kam směl, byla hospoda V háječku, odkud nosil tatínkovi ve džbánu pivo. Ale ani to nemělo dlouhého trvání. Při jedné z cest domů totiž Jendu na schodech jejich domu vylekala myš, on upustil džbán, ten se rozbil a maminka usoudila, že než riskovat další investici do nového džbánu, bude lepší, když bude propříště pro pivo chodit sama.

Bramborové pole

První světovou válku tehdy sedmiletý Jenda příliš nevnímal. Ale jako každého se ho nutně musel dotknout nedostatek jídla. Doma žili skromně, měli jedno jídlo denně, trochu sytější krmi pouze v neděli k obědu. Paní Pivcová byla hrdá na to, že nežijí jako ostatní sousedé na dluh, že si nemusejí půjčovat peníze, že se dokážou uskrovnit. Ale vysvětluje tohle sedmiletému kručícímu žaludku a tělu, které je ve vývinu a žádá si stálý přísun kalorií.

Jedním z nejčastějších cílů klukovských výprav všech mladých Vinohradáků bylo tehdy Seidlovo pole. Byla to ohromná plocha nacházející se mezi Vinohradskou tržnicí, Vinohradskou třídou a Slezskou ulicí. V létě se tam

hrál fotbal, v zimě se tam chodilo sáňkovat... a v době války krást brambory. Značná část Seidlova pole totiž patřila soukromému zemědělci, a ten zde skladoval brambory. Kluci měli připraveny dlouhé ostré dráty, těmi přes plot roztrhli pytel a pak brambory napichovali, ukládali je do připravených tašek a k večeru opékali v ohni.

Jenomže jednoho dne vyrazil Jenda s kručícím břichem na brambory sám a neměl nikoho, kdo by mu kryl záda. Byl zrovna v nejlepším, když mu na rameno dopadla těžká ruka zákona. Krve by se v něm v tu chvíli nedořezal. Nejdřív si musel od strážníka vypo-slechnout litanie o tom, že krást je hřích a že na tento zločin zákon pamatuje přísným trestem, a pak s želízky na ruku putoval směrem na komisařství. Ale nedoputoval tam. Po cestě se totiž Jenda ze samého strachu, že bude odsouzen a uvězněn a že na něj dopadne maminčin spravedlivý hněv, počural. Strážník by si toho nejspíš nevšiml, kdyby se kolem nich nezačali shromažďovat lidi a nekladli mu na srdce, aby toho nebohého kluka nechal na pokoji, co že vlastně udělal a že tohle je nemístná policejní zvůle na dětech, které jsou naši budoucností.

„Jakápak budoucnost? Kradl brambory!“ rozlítl se strážník, ale lidé ho začali osočovat, že pro pár brambor přece klukovi nezkazí život. A tehdy si strážník všiml mokré skvrny na Jendových kalhotách. „Cos to udělal, kluku jeden pitomá?! Koukej padat, ať už tě nevidím,“ kapituloval strážník a Jenda na nic nečekal,

zahodil tašku s brambory i drát na jejich napichování a utíkal směrem k domovu s nadějí, že ho neviděl nikdo ze sousedů a jeho loupežná „kariéra“ tak zůstane rodičům utajena.

Ale Vinohrady byly v té době jen o něco větší než vesnice, lidé se tu vzájemně znali, a když dítě něco provedlo, věděli o tom jeho rodiče ještě dřív, než se stačilo vrátit domů. Proto když si Jenda usušil kalhoty a se soumrakem napochodoval domů s úsměvem a výrazem „já nic, já muzikant“, udeřila na něj matka: „Cos to vyváděl?! Prý kradeš brambory ve velkém! Umíš si představit, co tomu řeknou lidi v baráku?!“

Těžko dnes říct, co tomu lidé v baráku řekli, ale pravda je, že díky podobným matčiným větám byl Jan na projevy maloměstství krajně alergický a nikdy se nestaral o to, co na jeho činy říkají druzí, ale především o to, aby se za své činy nemusel stydět sám před sebou.

Cirkusové číslo

Ke komediantství malý Honza poprvé přičichl, když na Seidlově poli rozbalil těsně před koncem první světové války svůj stan cirkus Konrado. Přijelo sice jen pár maringotek tažených koni, pár klecí se zvířetí, která se usilovně snažila být exotickou, dívčím sukýnkám dávno odrostlé akrobatky a životem a alkoholem znavený šašek. Jenomže Jenda nic z toho nevnímal. Když se široce rozevřenýma a dychtivýma očima pozoroval, jak

cirkusáci staví stan, jak začínají po sloupech vylepovat plakáty, měl pocit, že se ocitl v úplně jiném světě. Přiběhl domů s očima navrch hlavy, a zatímco maminka byla proti tomu, aby šli celá rodina na představení za vstupné činící jednu káčé, tatínek okamžitě syna popadl za ruku a šel se s ním na tu nádheru podívat. Seděli pak kousek od šapitó, pan Pivc se pustil do vzpomínání na vlastní zážitky z cirkusu a jeho slova voněla dálkou a zkušenostmi. A když uviděli starou pokladní s velikou náušnicí v uchu, vzpomněl si tatínek na Pohádky tisíce a jedné noci a až téměř do noci vyprávěl Jendovi ty Šeherezádiny příběhy, které si z dětství pamatoval. Když pak přišli domů a tatínek rázně prohlásil, že v neděli se půjde do cirkusu, skočil mu syn kolem krku a svatosvatě přísahal, že bude sekat latinu jako ještě nikdy předtím. Ale to netušil, že všechno nakonec bude úplně jinak.

Hned druhý den šel Jenda cirkus pořádně obhlédnout. Pohled zepředu ho však zády omrzela, a tak se rozhodl nakouknout cirkusovému životu pod pokličku. Pochodoval si to kolem barevného plůtku, když tu v něm spatřil díru velikou akorát tak na to, aby se jí protáhl. Pečlivě se rozhlédl, jestli ho nikdo nevidí, a když zjistil, že je čistý vzduch, shrbil se a šup, už byl na druhé straně. A po několika krocích stál před stanem, ve kterém právě probíhala produkce. Pokušení podívat se představení dřív než s rodiči v neděli bylo silnější než slib, který minulého večera složil. Nadzdvihl plachtu a pod nohama platících diváků se vplazil přímo do stanu. Do-

stal se takto až do lože, kde se snažil schovat za zády jakéhosi rozložitého pána, jenomže v tu chvíli právě do šapitó vstoupila krásná dáma s hadem kolem krku, prohlásila, že ke svému výkonu potřebuje zdatného pomocníka, a než se Jenda stačil nadát, vzala ho za ruku a odtáhla doprostřed šapitó. S chlapcem se začal točit svět. Co ho teď čeká? Chce ho snad ta dáma nechat uštknout hadem? Ale to už se k němu naklonila a pošeptala mu: „Až se tě zeptám, jak se jmenuješ, řekni, že Rabindrana Krákamara, jasný?“ Jenda sice přikývl, ale zapamatujte si něco podobného... A tak když po zaznění fanfár zazněla otázka: „Jak se jmenuješ, chlapče?“, Jenda srdnatě vyhrkl: „Pivec.“

Všechno obecenstvo se začalo hurónsky smát, milého Jana však cirkusáci vyvedli poněkud nešetrně před stan a hodili ho přímo do bláta s tím, aby se u nich už nikdy víc neukazoval. Když přišel špinavý domů, maminka spráskla ruce, že jejího syna chtěl jistě někdo zabít, a tatínek už začal sundávat opasek, kterým navzdory olbřímí lásce vůči synovi nikdy nešetřil, ale na výprask nakonec nedošlo. Maminka ho před ním ušetřila, ovšem pod podmínkou, že jim vše po pravdě poví. A tak se Jenda pustil do vyprávění, a když skončil, maminka prohlásila, že do cirkusu se v neděli nepůjde, protože by nepřežila tu ostudu, kdyby cirkusáci syna poznali a celou rodinu před zraky všech vyhodili. A tatínek? Tomu zprvu jen cukalo v koutku, ale pak se hlasitě rozesmál a poplácal syna po zádech za to, že právě odvedl svůj první herecký výstup.

V přítomí biografu

Film byl ještě němý, když se Jenda poprvé posadil do přítomí biografu Minuta na Korunní třídě, s pobavením sledoval grotesky a trnul u loupežných přepadení vlaků a nájezdů indiánů na dostavníky. Nikdy v životě nezapomněl na to, jak si nejprve koupil lístek u pokladny, v níž seděl postarší pán s licousy, jak posléze vstupenku ukázal jedné ze dvou krásně oblečených biletárek, které za pár haléřů nabízely program, a jak pak vstoupil do kinosálu, na jehož stěnách visely zarámované filmové plakáty, jak usedl do dřevěné a mírně vrzající sedačky, jak naslouchal ladění nástrojů orchestru pana Vačkáře, který dělal filmům živý hudební podkres, jak posléze zhasnula světla, ozvalo se zavrčení promítačky, a pak už na stříbrné plátno vyšlehly první paprsky světla a přinesly krásné pohyblivé obrázky, díky nimž mohl poznávat, že existuje také jiný svět než ten, který zná. Že svět je mnohem větší než Vinohrady a Žižkov dohromady, že lidé nejsou jen bílí, ale také černí a žlutí, že ne všude na světě je tak krásně jako doma a že ti, kteří hrají ve filmech, musí mít krásný život, když mohou prožívat všechna ta dobrodružství, o kterých si on může nechat jen zdát. A tehdy poprvé začal Jenda toužit po hereckém povolání, tehdy poprvé se začal zaobírat myšlenkami na to, jak by bylo krásné, kdyby mohl prožívat více životů než jen ten svůj, který navíc pro samé zákazy a samá nařízení není tako-

vý, jaký by si přál. A tehdy poprvé se tatínkovi se svým snem svěřil. Věděl totiž, že u něj najde pochopení.

Tatínek, ten zlatý tatínek

„Do svých dvanácti, patnácti let jsem vlastně chodil s otcem stále,“ vzpomínal později Jan Pivec. „Málokdy jsme šli každý sám. Maminka se občas vypravila s námi, ale postupem času to řídlo, jako by nám stále víc dávala najevo, že chápe, že si s otcem lépe rozumím.

V neděli nastávala u nás obyčejně idyla: matka po celodenním shonu klimbala na pohovce a tatínek si schrupl ve svém starém ušáku. Já se učil počítat, násobit, dělit, později – už jako žák reálky v Ječné ulici – také dějepisu, zeměpisu a všem ostatním radostem, které mi šly tak na nervy. Kolem třetí začal pravidelně dialog: ‚Tak co, mámo, kam se vydáme? Řekni, kam máš animo! Parník, restaurace‘ – otec říkal ‚reštarace‘ – ‚anebo lesní tišina?‘ Maminka se smála: ‚Podívej, ty kecko, vem Jendu‘ – maminka mi vždycky říkala ‚Jenda‘ nebo ‚Jeníček‘, kdežto otec nejraději ‚Johan‘ – ‚a jděte se někam podívat. Ale ne zase do hospody!‘ “

K mamčině cti budiž řečeno, že dobře věděla, co dělá. Otec byl přece jen veselejší letory než ona a rád se u toho božího daru – nebo, jak říkal, tekutého chleba – někdy poněkud zdržel. Stávalo se, že pak s matkou ne-

mluvili celý týden. Až neděle, vlastně už sobota všechno urovnala. Otec odevzdával výplatu a bylo po hněvu. Když jsem byl s otcem já, byla klidná, protože měla dojem, že budu jejím hlasem, vykřičníkem, který měl otce upozornit: „Podívej se, táto, už je devět hodin, a já jsem přece jen ještě školák, tak měj rozum!“ Obyčejně to tak bylo, ale párkrát nám to nevyšlo.

... Když se tak dneska – a často! – zamýšlím nad tatínkem a jeho životním elánem, nad jeho živelností a obrovským smyslem pro samostatný humor, nad jeho, jak sám říkával, gaskoňským srdcem, je mně velice líto, že mě opustil tak záhy a já mu zůstal dlužen tolik lásky. V pětapadesáti letech svého života odešel! Mně bylo tehdy sedmadvacet. Nedal mi vůbec čas, abych mu mohl všechno vrátit. A nebýt jeho, nebyl bych nikdy mohl vstoupit na správnou cestu...

Otec byl přímý, rovný, a i když občas zahromoval a zabouřil, býval něžný jako vrnící děcko. Dovedl se opravdově zaposlouchat do hudby, zpěvu, divadelní hry. Jeho největším koníčkem však byla kniha. Ach, co táta, prostý, obyčejný člověk, všechno přečetl! Chodil jsem mu jako školák do Městské knihovny Královských Vinohrad, která byla v Národním domě, odevzdávat a zase vypůjčovat knihy. Vždycky jsem měl v tašce šest sedm knih a zároveň na papírku zaškrtaná čísla nové duševní potravy. Když věděl, že mu Jenda přinese novou četbu, přišel domů z dílny dřív a hned se hnál po tašce a v knížkách listoval.“

Volání divadla

Omámen zážitky z cirkusu a biografu i tatínkovými vzpomínkami na jeho ochotnickou „kariéru“, svolal Jenda v devíti letech asi deset svých nejvěrnějších kamarádů a předestřel před nimi svůj plán hrát divadlo, asi jako generál rozvine před maršály plán útoku na nepřítele. V Seidlově poli je přece taková krásná rokлина, ta vypadá úplně přesně jako někdejší arény, a tam budou hrát nejrůznější hry. Kdo bude hrát herce a kdo bude hrát diváky, to se uvidí. Nejdůležitější je ale sehnat nějakou hru, která je bude bavit. Kluci s Jendovým plánem nadšeně souhlasili, a tak se hned vypravili do knihovny, aby tam pročtli pár divadelních her.

Zasekli se asi u třetí. Všechny byly zabydleny tolika postavami, že by museli do svého chlapeckého hereckého spolku angažovat také kluky z okolních ulic, do čehož se jim nechtělo, a navíc všechny hry měly na zapamatování tak složité texty, že by trvalo přinejmenším rok, než by se je naučili, a na to neměli trpělivost.

A tak sotva se napříště sešli, jednohlasně se dohodli, že si před každým představením domluví, o čem budou hrát, a pak budou odříkávat dialogy, jaké jim slina na jazyk přinese, každý podle svého gusta a fantazie. A fantazie měli kluci víc než dost. Jednou si hráli na zloděje, podruhé na piráty, pak zase na prince, kteří se kvůli princezně musí utkat s drakem. Ti, kteří hráli, se bavili, ti, kteří se dívali, se bavili ještě víc.